

Lucija Dujmović

Alma Mater Europaea

Kruha i igara: odnos igre, sreće, kocke i države

Sažetak

U ovom preglednom članku se analizira odnos između igre i sreće, kocke, države i zakona. U prvom dijelu rada se predstavlja igra i igre na sreću te njen značaj za čovjeka i tranzicija u područje ovisnosti. U drugom dijelu se govori o kocki, hazardnim igrama, državi i zakonima. Spominju se pravni akti i uplitanje etike i morala u priređivanje igara na sreću i njihovo oglašavanje. Zaključak objedinjuje sve navedeno te iznosi neka pitanja na koje se tek trebaju dati cjeloviti odgovori.

Ključne riječi: igra, sreća, igre na sreću, kockanje, mediji, zakoni, država.

1. Uvod

Kada se govori o igrama na sreću, govori se o vrstama igre u kojima rezultat nije unaprijed poznat i pretežno ovise o slučaju i sreći, a manje o spretnosti i razumu (Igra na sreću, 2022.). Igre na sreću se klasificiraju na različite načine, a uključuju vrste igara poput lutrijskih igara, igre klađenje, casino igre (igre u casinima i igre na automatima – takozvani slotovi, te igre na stolovima) i srećke (instant, ekspres i esrećke) (Zakon o igrama na sreću, 2022.). Iako igre na sreću asociraju na zabavu i pobuđuju sanjarenje o velikim dobitcima novaca, nerijetko se uz njih veže i negativan kontekst klađenja iliti kockanja, riskiranja gubitka novca i razvijanje ovisnosti o kockanju. Kako bi se umanjilo razvijanje ovisnosti i socijalne patologije, tu stupaju različite udruge i međunarodna udruženja sa standardima o društveno odgovornom priređivanju igara na sreću, ali i država donoseći zakone, uredbe i pravilnike kojim definira poslovanje i oglašavanje igara na sreću.

Ovaj rad će prikazati odnos između igrača, sreće, igre i novca, te odnos kocke i države u vidu zakonske regulacije za industriju koju nerijetko prati diskutabilni i negativni imidž.

1.1 Svrha i cilj preglednog članka

Svrha ovog članka je predstaviti igru i povezanost hazardne igre, sreće i bogatstva. U radu će se predstaviti i uzročno-posljedičnu paralelu između odnosa ovisnosti o kockanju i važnosti regulative i postojanja pravnog okvira u Republici Hrvatskoj. Cilj članka je ponuditi pregled zakonske regulative u Republici Hrvatskoj, predstaviti diskutabilna područja oko restrikcija, kako igre, tako i priređivanja igara na sreću, te potaknuti na daljnju razradu teme.

1.2 Metoda istraživanja

Ovo je kvantitativno istraživanje koje koristi metodu analize sadržaja prethodno provedenih istraživanja i napisanih preglednih članaka i povezane literature.

2. Igra, igre na sreću i kocka

Pojam igre može se tumačiti različito ovisno svrsi i cilju igre kao i o području znanosti koja ju proučava. Caillois u knjizi „Igre i ljudi“ piše kako je igra cjelovita pojava. „Ona interesira sve ljudske aktivnosti i ambicije, tako da je malo nauka – od pedagogije do matematike, prelazeći preko povijesti i sociologije – koje se ne bi mogle, iz različitih kutova, uspješno proučavati“ (Caillois 1979, 200). U pedagogiji se na igru gleda kao odgojno i obrazovno sredstvo, a u psihologiji kao opuštajuća i vesela aktivnost koja dovodi do posebnog uzbuđenja (Lovrenčić idr. 2018, 3). Nadalje, igra se može definirati kao aktivnost koja je: slobodna, izdvojena, neizvjesna, neproduktivna, propisana pravilima i fiktivna (Caillois 1979, 37 – 38). Francuski pjesnik i esejist Paul Valéry definira igru kao aktivnost „gdje dosada može da odveže ono što je zanos vezao“ (Valéryja u Caillois 1979, 34).

Igra ima svoje karakteristike i forme. Primjer forme igre donosi nizozemski sociolog i povjesničar Johan Huizinga čije se djelo „Homo ludens“ smatra početnom točkom suvremenih studija o igrama (Gizycki i Gorni 1973, 7). Naime, Huizinga definira igru dajući joj formu poput „slobodna akcija koju prihvaćamo kao fiktivnu i izdvojenu od svakodnevnog života, sposobnu, međutim da potpuno obuzme igrača; aktivnost bez ikakvog materijalnog interesa i koristi; koja se odvija u namjerno ograničenom vremenu i prostoru, po redu predviđenom datim pravilima, potičući u životu odnose između grupa koje se namjerno okružuju misterijom ili prerusavanjem naglašavaju svoju izuzetnost u odnosu na ostali svijet“ (Huizinga u Caillois 1979, 32). Govoreći o igrama na sreću, Caillois primjećuje da Huizingova definicija odbacuje materijalni interes što isključuje oklade i igre na sreću iz definicije igre. Karakteristika igre jest da ne stvarani bogatstvo ni djelo, ali je prilika za čisto trošenje: „vremena, energije, domišljatosti, vještine i, često, novca za kupnju rekvizita ili za eventualno plaćanje zakupa za lokal“ (Caillois 1979, 33). Ovdje se susreće odnos između igre i novca. Potrebno je uložiti ili potrošiti kako bi se zauzvrat dobila vrijednost koja zadovoljava igrača.

Igre na sreću su igre koje su zakonski regulirane te se igraju pod određenim pravilima. Tijekom takve igre, igrač se trudi ostati „slobodan u granicama pravila,“ (Caillois 1979, 36).

Karakteristike igara na sreću, iliti *aleae* (lat. *alea* – kocka) je neizvjesnost ishoda. To su igre čiji ishod i rezultat određuje naklonost sudbine ili faktor sreće. Kocka ne zahtjeva rad, trening ili posebne odlike i sposobnosti nego igrač pasivno ulaže novčani ili materijalni ulog u igru i kockase sa sudbinom (Caillois 1979, 45). Upliću se moralne i etičke dvojbe koje pronalazimo u igrama na sreću jer se tiču usporedbe poštenog i marljivog rada koji donosi zaradu i nerada kojita također putem igranja igara na sreću može dovesti do iznenadnog novčanog prihoda. O tome govori Ivan Koprek napisavši pritom kako je „činjenica da je privlačnost „bogaćenja na brzinu“ prejak kušnja da bi joj se ljudi mogli oduprijeti, naročito oni koji su očajni. Valja ipak shvaćati da igre na sreću ne samo na duge staze, kao svojevrsna patologija nade, donose nesreću nego da su i etički dvojbene – opasne“ (Koprek, 2013, 376).

No, kada se igra pretvara u kocku i ovisnost?

Problem nastaje kada se u igru umiješa realni život; kada igra probije granice fiktivnosti i propisanih pravila, vremena i mjesta (Caillois 1979, 77). Važno je znati kada stati. Hobson je govorio o suštini kockanja koja se sastoji od napuštanja razuma – inhibicijom ljudske kontrole nad situacijom i ishodom koje igre na sreću nose, što dovodi do emocionalnog uzbuđenja, što u konačnici stvara emocionalnu vezu između igranja igara na sreću i ljudskog osjećaja (Hobson, 1905, 135-148). Tome i država i zakoni pribjegavaju kako bi definirali priređivanje igara na sreću i oglašavanje istih i time spriječili razvoj ovisnosti i socijalne patologije.

Ekonomski interes u igrama na sreću je neizostavan dio, karakteristika i forma igara na sreću. Prst sudbine, sreća, fortuna, kairós ili casus, dobra ili loša karma, test, izazov i uzbuđenje za povoljnim rezultatom koji može biti nasumičan i temeljen na pukoj sreći. Igre na sreću potenciraju san o velikom dobitku, izlasku iz financijskih poteškoća pa i stjecanju određene moći i ugleda koji može

biti ekvivalentan količini osvojenog novca. Međutim, igrač češće gubi, nego što pobjeđuje. Često vrijedi uzrečica; „Kuća uvijek pobjeđuje“! Dolazi do ekonomskog gubitka, igrač iscrpljuje svoj budžet, a nerijetko u zanosu igre može i kockati na dug ili s gubitkom. Caillois piše o tome kako je kocka „prijenos svojine, a ne proizvodnja dobara“ na koju igrači pristaju vlastitom voljom (Caillois 1979, 33).

Na kockanje se gleda kao na zabavu, dokolicu, bijeg od stvarnosti i stiske realnog života, a uzbuđenje i uroda koje igrač osjeti tijekom igre mogu stvoriti ovisnost. „Budući da je neophodna, igra može dovesti do zlorabe i adicije, kao sva ljudska ponašanja koja su izvorugode i bijega...“ (Valleur i Matysiak 2008, 74). Igra je prostor slobode lišen društvenih prisilaili obiteljskih obaveza, bijeg od zbilje, odgovornosti i obaveza. To je prostor u kojem pokoravanje pravilima igre donosi igraču osjećaj slobode (Valleur i Matysiak 2008, 76). Međutim, nastaje problem kada igra postane pretjerana i izlazi iz okvira zdrave zabave. To je tranzicija od dokolice do bolesti. Tada nastupa ovisnost ili još gore – socijalna patologija. Za patološkog je igrača poremećena upravo mogućnost ulaska i izlaska iz svijeta igre, gdje prostorslobode postaje prostor zatvorenosti (Valleur i Matysiak 2008, 76).

Boris Kozjak u svojoj knjizi „Kockanje: Od dokolice do socijalne patologije“ citira Šeparovićakoji definira socijalnu patologiju kao „ukupnost socijalno-patoloških odnosno negativnih društvenih pojava, koje se očituju u raznim oblicima devijantnih ponašanja i društvenihdezorganizacija na koje društvo reagira adekvatnim preventivnim ili represivnim mjerama“ (Šeparović u Kozjak 2016, 275). Caillois govoreći i modernim društvima navodi sljedeće: „Posvojim principima, i sve više po svojim institucijama, moderna društva teže da prošire domenereguliranog natjecanja, to jest zasluge, nauštrb porijekla ili naslijeđa, to jest slučaja“ (Caillois 1979, 138). Država svoje mjere provodi zakonima i drugim pravnim aktima kako bi pomogla svojim građanima i društvu te zaštitila ranjive skupine.

3. Kocka, zakoni i država

Zbog čega je važna regulacija priređivanja, a posljedično i oglašavanja igara na sreću? Povijestnas uči o kulturološkom razvoju i utjecaju igara na sreću, ali i ozbiljnosti kockanja u smislu društvenog problema. Dokaz tome je slučaj iz Portorika, 1957. godine kad je napravljena procjena kako se uloži sedamdeset pet milijuna dolara godišnje na legalne igre (državna lutrija, borba pijetlova, konjske utrke, rulet i tako dalje). U izvještaju Planning Boarda za Portoriko je doslovno pisalo; „Kad igra dostigne ovakve razmjere, ona bez sumnje predstavlja ozbiljan društveni problem... Ona uništava privatnu štednju, paralizira poslove i potiče stanovništvo dase više oslanja na kocku nego na produktivni rad“ (Caillois 1979, 176; Kozjak 2016, 16). Sukladno tom izvještaju, tadašnji guverner José Luis Alberto Muñoz Marín je odlučio pooštritzakone o igrama kako bi umanjio državnu ekonomsku štetu. Fokus države je ekonomija, a padproduktivnosti i prihoda se proglašava društvenim problemom.

Alea je „ismijavanje rada, strpljivog i upornog truda, štednje, lišavanja u ime neke budućnosti; jednom riječju, svih neophodnih osobina u svijetu sklonom uvećavanju dobara. Tako da napor zakonodavca teži, prirodno, sužavanju njenog djelokruga i utjecaja“ (Caillois 1979, 182). Pribjegava se zakonima kako bi se reducirao ekonomski gubitak. Boris Kozjak u svojoj knjizi detaljno opisuje ulogu države i igre, to jest kocke; počevši s time kako je država imala glavnu ulogu u licenciranju aktivnosti tipične za slobodno vrijeme (kafići, barovi, casina, kladionice...) te kako je nekoć kockanje bila ilegalna aktivnost u većini Europe sve do kasnih 1960-ih godina kad je većina oblika kockanja postala legalna, ali strogo regulirana zakonima (Kozjak 2016, 10 – 12). Danas zakonska regulacija nije toliko stroga, ali je zapaženo kako se u ovom odnosu između igre i države, država sve više udaljava od regulacije kockanja, a odgovornost delegira korporacijama (priređivačima igara na sreću) i igračima kao individualcima (Kozjak 2016, 19).

Korporativna odgovornost se provodi tako da se pridaje pažnja educiranju javnosti i igrača o odgovornom igranju u svrhu prevencije razvoja ovisnosti i prekovremenog igranja, prateći pritom standarde društveno odgovornog priređivanja igara na sreću. Poslovna etika, etički kodeks i korporacijska društvena odgovornost su važna nit vodilja u poslovanju bilo koje tvrtke ili poduzeća nevezano kojoj industriji pripadaju, a iste vodilje mogu pomoći i u oglašavanju. „Ukoliko nisu etične, tvrtke nisu niti društveno odgovorne, zato se smatra da je implementacija upravljanja poslovnim etikom u poslovanje tvrtki glavni preduvjet za izgradnju poslovne sredine koja će biti društveno odgovorna“ (Krkač, 2007, 410).

Individualna odgovornost igrača počiva na tome da se igrači sami informiraju o potencijalnim opasnostima prekomjerne igre, kontroliraju svoje ponašanje, visinu uloga, potrošnju budžeta i vrijeme igranja (Ricijaš idr, 2019, 339 – 240; Kozjak 2016, 17 – 18). Igrači bi trebali biti svjesni znati kako je mala vjerojatnost da će se obogatiti ili riješiti financijske probleme igrajući igrena sreću. Egzistenciju osigurava rad koji je „svjesno organizirana, svrsishodna djelatnost ljudi radi postizanja nekoga korisnog učinka koja zadovoljava određenu pojedinačnu ili društvenu potrebu. Osnovni je uvjet opstanka i razvoja društva“ (Rad, 2022). Bogaćenje na lutriji bi se trebao gledati kao luksuz, dodatak na plaću i redovni prihod, a ne kao preživljavanje i održavanje života isključivo na račun kocke i dobitaka od igara na sreću. Takvo življenje skorosvi smatraju sumnjivim i nemoralnim pa i nepoštenim (Caillois 1979, 183).

Ali jednom kad nastupi ovisnost, odnosno bolest, teško se može racionalnim argumentima utjecati na osobu. Za sve oblike ovisnosti je potrebno liječenje. Zdrava osoba snosi odgovornost za svoju igru, a bolesna? Može li ona odgovarati? Kozjak prepričava Rosea, koji tvrdi kako „gubitak i razuma i samokontrole uslijed bolesti implicira i oslobođenje od odgovornosti, što znači da moralno – a ponekad i pravno – patološke kockare ne treba smatrati odgovornima za njihove postupke“ (Rose u Kozjak 2016, 16).

Neke od poveznica između igre, odnosno kocke i države (zakonodavne funkcije ili osobe kojima moć) i dojma o međusobnom odnosu pronalazimo u povijesnim izrazima, poput Cezarovih riječi kada

je prelazio rječicu Rubikon i rekao: „Kocka je bačena“ (lat. *alea iacta est!*) (*alea iacta est!*, 2022); ili po izrazu „kruha i igara“ (lat. *panem et circenses*) - riječima kojima je Juvenal okarakterizirao mentalitet puka u rimskom carstvu (*panem et circenses* 2022). Želje naroda bi u većini bile iste kao i prije, ali se danas one ograničavaju zakonima te korporativnom individualnom odgovornošću. Od zakonodavstva, mogu se nabrojati aktualni pravni akti i uvidjeti koliko su oni strogi prema priređivačima i igrama na sreću kao obliku zabave.

Relevantan zakon sukladno temi ovog preglednog članka je Zakon o igrama na sreću (NN 87/09, 35/13, 158/13, 41/14, 143/14) koji regulira priređivanje igara na sreću, a dodatni pomoćni pravilnici i uredbes su: Uredba o kriterijima za utvrđivanje korisnika i načinu raspodjele dijela prihoda od igara na sreću za 2021. godinu (NN 148/2020); Pravilnik o tehničkoj ispravnosti automata i stolova za igre na sreću (NN 38/10, 130/10, 49/13, 12/14); Pravilnik o dobivanju odobrenja (licencije) za rad u casinu (NN 78/10); Pravilnik o obveznim evidencijama za obračun naknade od priređivanja igara na sreću (NN 8/15); Pravilnik o priređivanju igara na sreću u casinima putem interaktivnih prodajnih kanala on line igranja (NN 78/210); Pravilnik o priređivanju igre kladenja na daljinu (NN 8/10, 63/10, 22/15); Pravilnik o priređivanju lutrijskih igara (NN 78/10, 69/11, 22/15, 45/16, 101/18); Pravilnik o priređivanju nagradnih igara (NN 8/10) te Pravilnik o prostornim i tehničkim uvjetima za priređivanje igara na sreću u casinima, na automatima i uplatnim mjestima kladionica (NN 38/10, 130/10, 69/11, 15/12, 151/14, 36/20).

Na igrače i javnost mogu utjecati reklame i oglasi. U kontekstu oglašavanja, važno je razumjeti što znači oglašavanje. Oglašavanje je glagolska imenica tvorena od imenice *oglas* koja znači:

1. „Obavješćavanje javnosti o različitim odredbama vlasti ili izlaganje određenih podataka o pojedincima, svečanim činima ili općenito događajima od javnog interesa (oglas kao potjernica, oglas o presudama, crkveni oglas, oglasi dražbe, oglašavanje pred vjenčanje i sl.).
2. Reklamiranje nekog proizvoda ili usluge u novinama, te na radiju i televiziji (u posljednje doba i na internetu)... „(Oglas, 2022).

Govoreći o oglašavanju igara na sreću u medijskom prostoru u Republici Hrvatskoj, ovdje je važno spomenuti zakone koji se tiču teme medija i oglašavanja. To su: Zakon o nedopuštenom oglašavanju (NN 43/09); Zakon o elektroničkim medijima (NN 111/21), Zakon o medijima (NN 59/04, 84/11, 81/13); Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji (NN 137/10, 76/12, 78/16, 46/17, 73/17, 94/18); Zakon o zaštiti potrošača (NN 41/14, 110/15, 14/19); Zakon o određenim aspektima ugovora o isporuci digitalnog sadržaja i digitalnih usluga (NN 110/21); Zakon o elektroničkim komunikacijama (NN 73/08, 90/11, 133/12, 80/13, 71/14, 72/17); te Pravilnik o zaštiti maloljetnika u elektroničkim medijima (NN 28/15).

O utjecaju reklamiranja igara na sreću na javnost, pisali su Racijaš i njegovi suradnici pa tako kažu u svom radu da „marketing i oglašavanje igraju značajnu ulogu u usvajanju stavova i društvenih normi, koje posljedično utječu na naše namjere i ponašanja (Luo i sur., 2011.; Parkei sur., 2014.), pa

tako i razvoj problematičnog i/ili ovisničkog ponašanja (Martin i sur., 2013.), što je najčešće vezano uz proizvode industrije poroka“ (Ricijaš i drugi, 2019, 345). Nadalje, u njihovom preglednom radu „Regulativa igara na sreću u hrvatskoj kao socijalni rizik“, Ricijaš i suradnici ističu na nedostatak jasne regulative te manjak legislative u oglašavanju koje dovode toga da organizatori kockanja imaju uistinu veliku slobodu u korištenju suvremenih medijaza komuniciranje s javnošću (Ricijaš i drugi, 2019, 346-347). Tvrde kako je hrvatska regulativa po pitanju igara na sreću vrlo liberalna za razliku od alkohola i duhanskih proizvoda za koje postoje značajne restrikcije. „Za razliku od oglašavanja alkohola i duhanskih proizvoda kod kojih postoje značajne restrikcije, Zakon je oglašavanje igara na sreću zabranio samo umedijskim sadržajima isključivo namijenjenim djeci i mladima“ (Ricijaš i drugi, 2019, 348). Uistinu je i tako kad se prouče Zakoni navedeni na početku rada. Hrvatski građani dolaze svakodnevno u doticaj s oglasima igara na sreću od različitih priređivača na klasičnim i novim medijskim platformama o čemu pišu i N. Ricijaš, T. Maglica i D. Dodig Hundrić (Ricijaš i drugi, 2019, 349). O zakonodavnoj liberalizaciji i posljedičnom povećanju broja ovisnika o igrama na sreću govore i Robert Torre, Zoran Zoričić, Boris Škifić u članku „Pojavnost i zakonodavna regulacija kockanja“, koji kažu kako je u „posljednjih petnaestak godina, po zakonodavnoj liberalizaciji od državno monopolne ka tržišnoj regulaciji priređivanja igara na sreću, u Hrvatskoj je vidno eskalirala ponuda, promidžbeni marketing, a time i potražnja igarana sreću (napose sportskih kladionica), sukladno čemu je značajno porastao i broj ovisnika o igrama na sreću (napose o kockanju i klađenju)“ (Torre i drugi, 2010, 29).

Budući da prihodi od igranja igara na sreću u Republici Hrvatskoj slijevaju u državni proračun koji se zatim temeljem Zakona o igrama na sreću po članku 8. raspodjeljuje za financiranje različitih organizacija (na primjer: promicanje sporta, borba protiv zlouporabe droga i svih drugih ovisnosti, socijalne i humanitarne djelatnosti i tako dalje), zakonodavna liberalizacija dodatno doprinijela tome da prihodi od igranja igara na sreću rastu iz godine i godinu te da je razlog tome sigurno i oglašavanje koje priređivači ulažu u marketinške i prodajne aktivnosti i povećane dostupnosti proizvoda na tržištu (Cvenček, 2020, 656). Osim marketinškim aktivnostima, potrošače se dodatno može potaknuti na igranje igara na sreću dijeleći recimo srećke kao nagradu za sudjelovanje u nekoj aktivnosti. „Natjecanje, tombole, lutrije i igre daju potrošačima mogućnost da igrom sreće ili nekim dodatnim trudom nešto osvoje, recimo novac, putovanje ili neki proizvod“ (Kotler i drugi, 2006, 788). Takav način nagrađivanja nije zakonski zabranjen, ali mora biti u skladu s Pravilnikom o priređivanju nagradnih igara.

Osim regulacija poslovanja i oglašavanja igara na sreću, postoji i jedna koja igrača ograničava u 100 %-tnom uživanju u sreći i ushićenju oko osvojene nagrade. Naime, kad građanin odluči izazvati sudbinu i zaigrati igru na sreću, postoje dva scenarija koja se mogu dogoditi – može ili pobijediti ili izgubiti. Ovisno o visini dobitka koju igrač osvoji, država također želi proslaviti namećući porez na osvojeni dobitak od lutrijskih igara i klađenja. Igrač ne može uživati 100 % u osvojenom iznosu koje mu je fortuna dala, nego je ono umanjeno za 10, 15, 20 ili 30 % poreznu stopu na osvojeni iznos (Građanin koji stječe dobitak od lutrijskih igara, 2022).

Društveno odgovorno poslovanje je također važna komponentna za društveno odgovorno priređivanje igara na sreću. Ono se definira u zajednici i okruženju u kojoj su ljudi informirani samostalno donose racionalne odluke o sudjelovanju u kockanju. Društveno odgovorno priređivanje igara je rezultat zajedničke odgovornosti pojedinaca i industrije priređivanja igara na sreću te Vladinih odluka za postizanje odluka i rezultata koji koriste zajednici (Hing, i drugi, 2016.).

Iako su zakoni i pravilnici u Republici Hrvatskoj liberalni po pitanju oglašavanja igara na sreću, (za razliku od duhanske industrije, farmaceutske i industrije alkoholnih pića koje su puno striktnije), hrvatski zakoni striktnije ograničavaju oglašavanje sadržaja prema maloljetnicima. Kao što je ranije pisano o Zakonu o elektroničkim medijima, Zakonu o igrama na sreću i Pravilniku o zaštiti maloljetnika u elektroničkim medijima djeci i maloljetnicima se ne smije prikazivati sadržaj koji bi mogao narušiti njihov fizički, mentalni ili moralni razvoj. U praksi je gotovo nemoguće suzbiti doticaj maloljetnika s oglasima koji promiču kockarnice, kladionice i igre na sreću s obzirom na to da se koriste masovni mediji za reklamiranje proizvoda koji dopiru do masovne publike. Masovni mediji podrazumijevaju četiri društveno najutjecajnije osnovna medija - tisak, film, radio i televizija (Tomić, 2016, 696), a masovna komunikacija je objašnjena kao „organizirano i institucionalizirano komuniciranje s komunikacijskim organizacijama i uz pomoć suvremenih tehničkih uređaja smatra F. Vreg“ (Vreg, 1975, 8) (Tomić, 2016, 695). Ovdje se može postaviti pitanje je li mediji uistinu prate i poštuju zakone i regulative ili ipak popuste pritiscima oglašivača. Siniša Kovačić je proveo intervju s urednicima različitih medija s kojima je došao do rezultata kako je interes oglašivača ispred javnog interesa (Kovačić, 2021, 231). U interpretaciji rezultata je napomenuo kako su rezultati dubinskog intervjua alarmantni te vapiju u pomoć regulatorima medijskog sadržaja da se zakon prate kako bi mediji zadržali svoju vrijednost i utjecaj, a ne popustili određenim tržišnim i komercijalnim igračima koji bi u budućnosti mogli diktirati sadržaj u medijima (Kovačić, 2021, 231).

Zbog svega navedenog, postavlja se pitanje što se konkretno treba izbjegavati u oglašavanju igara na sreću kako bi se zaštitili maloljetnici. Neki od sugestija koje predlažu Monaghan, Derevensky i Sklarsu su: izbjegavanje korištenja vizuala s likovima iz igre jer mogu biti primamljivi djeci (na primjer, likovi iz automat igara – casino igre), predstavljanje glamura, zabave i bogatstva koje donosi svijet kockanja, poznate osobe koje reklamiraju igre na sreću i time postaju „lice“ koje se povezuju s nekom markom igara na sreću, prikaz velike količine novčanica na vizualima ili u reklamama pa tako i izbjegavanje audio elemenata u reklamama, poput zvuka kovanica koje padaju po podu (Monaghan i drugi, 2008).

4. Zaključak

Igra je dio nas. Ona je ključna za naš razvojni put od djeteta do odrasle osobe. Bitna je u odgoju i generiranju društvenog i osobnog zadovoljstva i potreba. Igre na sreću su oblik zabave koje mogu igrati samo punoljetne osobe. Takve igre podrazumijevaju novčani ulog, to jest prijenos novca. Priređivači igara na sreću u poslovanju gledaju ekonomski interes, a igrači, osim materijalnog

interesa i brzog bogaćenja, igraju igre i zbog uzbuđenja i emocija te kako bi iskušali svoju sreću i izazvali fortunuu. Sreća se u ovim igrama ne mjeri samo po subjektivnim osjećajima pojedinca tijekom igre, nego i brojčano – po visini dobitka u igri. Osjećaji koji se povežu s igrom mogu izazvati ovisnost prema toj vrsti zabave. Javlja se devijantno ponašanje koje zahtjeva poduzimanje određenih akcija u vidu liječenja. Igračima koji imaju sklonost prekomjernom igranju, pomoći mogu apstinencija, ili ako je igra probila sve normalne, zdrave granice, onda mogu zatražiti liječničku pomoć. Država zakonima pokušava regulirati priređivanje igara na sreću, njihovu dostupnost i rizičnost kako ne bi došlo do razvoja ovisnosti.

U Hrvatskoj Republici u uspostavljeni zakoni, pravilnici i uredbе koje reguliraju priređivanje igara na sreću i rad medija kojima se djelomično ograničava ili potpuno zabranjuje oglašavanje određenih industrija koje mogu potencijalno naštetiti maloljetnicima, ali i odrasloj publici. Cilj zakonske regulacije je rješenje društvenih problema i smanjenje ekonomske štete, pada produktivnosti i prihoda. U Hrvatskoj nema puno istraživanja koja se bave regulativom oglašavanja igara na sreću na tržištu, ali ima dovoljno zakona i osvrta od strane pravnih stručnjaka, kao i sociologa, psihologa i psihijatarā koji se bave temama ovisnosti o kockanju i igrama na sreću. U ovom radu se spomenulo samo nekoliko preglednih članaka iz Hrvatske znanstvene bibliografije koji se izričito bave regulativom priređivanja igara na sreću unutar kojih se spominje i problematika s oglašavanjem te industrije. Podosta je zanimljiv aspekt liberaliziranih zakona u oglašavanju igara na sreću. Naime, priređivači igara na sreću nemaju posebnih ograničenja u oglašavanju svojih proizvoda. Preporuka stručnjaka je da se izbjegavaju audio i vizualni elementi koji privlače pažnju djece, poput prikazivanja likova iz igara, zvuka kovanica koji padaju, isticanje glamura te brzog i lakog, „instant“ bogaćenja. Na to se može nadovezati pitanje koliko ustvari te preporuke imaju smisla pošto igre na sreću uistinu mogu materijalno obogatiti i usrećiti osobu koja pogodi ishod ili rezultat neke igre. Kockarska industrija je šarena, bliješteća, poziva na pozornost i zabavu, asocira na sreću, a ne na ovisnost njoj. Sreća je veća kada se dijeli. Naravno, granice se trebaju znati i potrebno je upozoravati na njih što je i izrečeno u Zakonu o elektroničkim medijima koji nalaže da audiovizualne komercijalne komunikacije vezane uz igre na sreću moraju sadržavati poruku o postojanju rizika razvijanja ovisnosti o igrama na sreću. Ukoliko se poprate sve preporuke stručnjaka kakobi se smanjilo stvaranje ovisnosti o igrama na sreću, utoliko se mogu postaviti pitanja zadiru li te restrikcije u kreativnu slobodu i autorska prava marketing stručnjaka koji kreiraju i plasiraju takav sadržaj na tržište. Reklame i oglasi se plasiraju s ciljem informiranja, educiranja i stvaranja potreba i želja (persuazija). Olakotna okolnost oglašivačima je svakako i ta da mediji i urednici nerijetko popuste pritiscima oglašivača nauštrb svojih vrijednosti i utjecaja koji imaju u informiranju javnosti, s čime lakše mogu oglašavati svoje proizvode. Doduše, neovisno o kojoj industriji je riječ, za svako poslovanje je važno da posluje na društveno odgovoran način kako se ne bi prešle neprimjerene etičke i moralne granice. Država zajedno s institucijama radina prevenciji stvaranja ovisnosti o kockanju, a odgovornost je i na svakoj punoljetnoj osobi da bude svjesno opasnosti koju ta vrsta igre (i sreće) može izazvati.

Literatura i izvori:

- Alea iacta est!*. 2022. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=1503> (28. srpnja 2022).
- Caillois, Roger. 1979. *Igre i ljudi*. Beograd: Nolit.
- Cvenček, Matteo. 2020. *Zabrana online igara na sreću kao posljedica poreznoga zakonodavstva: (ne)opravdana ograničenja*. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci 41, (2): 653-664. Dostupno na: <https://doi.org/10.30925/zpfsr.41.2.11> (9. veljače 2022).
- Etika*. 2022. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=18496> (8. veljače 2022).
- Gizycki, Jerzy i Gorny Alfred. 1973. *Čovjek i hazard*. Zagreb: Prosvjeta.
- Građanin koji stječe dobita kod lutrijskih igara*. 2022. Dostupno na: [https://www.porezna-uprava.hr/Građani/Stranice/Igre%20na%20srecu/Dobitnik-\(lutrijske-igre\).aspx](https://www.porezna-uprava.hr/Građani/Stranice/Igre%20na%20srecu/Dobitnik-(lutrijske-igre).aspx) (25. kolovoz 2022).
- Hing, Nerilee, A. M. T. Russell, and Anastasia Hronis. 2016. *Behavioural indicators of responsible gambling consumption*. Melbourne: Victorian Responsible Gambling Foundation. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/311455720_Behavioural_indicators_of_responsible_gambling_consumption (9. veljače 2022).
- Hobson, John A. 1905. *The ethics of gambling*. The International Journal of Ethics 15, (2): 135-148. Dostupno na: <https://jgi.camh.net/index.php/jgi/article/view/3802/3808> (8. veljače 2022).
- Igra na sreću*. 2022. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=26981> (8. veljače 2022).
- Koprek, Ivan. 2013. Etički okvir za razumijevanje jednoga fenomena današnjice*. Novaprisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja (3): 367-379. Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/661340> (8. veljače 2022).
- Kotler, Philip, Wong, Veronica, Saunders, John, Armstrong, Gary. 2006. *Osnove marketinga*. Zagreb: Mate d. o. o. Zagreb.
- Kovačić, Siniša. 2021. *Online novinarstvo: Služenje javnosti ili podilaženje publici*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada i Sveučilište u Mostaru.
- Kozjak, Boris. 2016. *Kockanje: od dokolice do socijalne patologije*. Zagreb: Tim press.
- Krkač, Kristijan. 2007. *Uvod u poslovnu etiku i korporacijsku društvenu odgovornost*. Zagreb: Mate d. o. o.
- Lovrenčić, Sandra, Plantak Vukovac, Dijana, Šlibar, Barbara, Nahod, Bruno, Andročec, Darko, Šestak, Martina, i Stapić, Zlatko. 2018. *Igrifikacija: prema sistematizacijitermina na hrvatskom jeziku. Računalne igre, 1-12.*

- Luo, M. M., Chen, J., Ching, R. K. H. i Liu, C. 2011. *An examination of the effects of virtual experiential marketing on online customer intentions and loyalty*. The Service Industries Journal, 31 (13): 2163-2191. Dostupno na: <https://doi.org/10.1080/02642069.2010.503885> (9. veljače 2022).
- Martin, I. M., Kamins, M. A., Pirouz, D. M., Davis, S. W., Haws, K. L., Mirabito, A. M., Mukherjee, S., Rapp, J. M. i Grover, A. 2013. *On the road to addiction: The facilitative and preventive roles of marketing cues*. Journal of Business Research, 66 (8): 1219-1226. Dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2012.08.015> (9. veljače 2022).
- Monaghan, Sally, Derevensky, Jeffrey i Sklar, Alyssa. 2008. *Impact of gambling advertisements and marketing on children and adolescents: Policy recommendations to minimise harm*. Journal of Gambling (22): 252-274. Dostupno na: <https://jgi.camh.net/index.php/jgi/article/view/3802/3808> (10. veljače 2022).
- Moral. 2022. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=41862> (8. veljače 2022).
- Oglas. 2022. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44829> (7. veljače 2022).
- Panemet circenses. 2022. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=46415> (28. srpnja 2022).
- Parke, A., Harris, A, Parke, J. & Rigbye, J. i Blaszczyński, A. 2014. *Responsible marketing and advertising in gambling: A critical review*. The Journal of Gambling Business and Economics, 8 (3), 21-35. <https://doi.org/10.5750/jgbe.v8i3.972>
- Pravilnik o dobivanju odobrenja (licencije) za rad u casinu. NN 78/10. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_06_78_2246.html (8. veljače 2022).
- Pravilnik o izmjeni Pravilnika o priređivanju lutrijskih igara. NN 101/2018. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_11_101_1972.html (8. veljače 2022).
- Pravilnik o obveznim evidencijama za obračun naknade od priređivanja igara na sreću. NN 8/2015. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_01_8_185.html (8. veljače 2022).
- Pravilnik o priređivanju igara klađenja na daljinu. NN 8/2010. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_01_8_176.html (8. veljače 2022).
- Pravilnik o priređivanju igara na sreću u casinima putem interaktivnih prodajnih kanala on line igranja. NN 78/2010. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_06_78_2247.html (8. veljače 2022).
- Pravilnik o priređivanju lutrijskih igara. NN 78/2010. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_06_78_2245.html (8. veljače 2022).

- Pravilnik o prostornim i tehničkim uvjetima za priređivanje igara na sreću u casinima, na automatima i uplatnim mjestima kladionica.* NN 38/2010. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_03_38_992.html (8. veljače 2022).
- Pravilnik o tehničkoj ispravnosti automata i stolova za igre na sreću.* NN 12/2014. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_01_12_225.html (8. veljače 2022).
- Pravilnik o zaštiti maloljetnika u elektroničkim medijima.* NN 28/15. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_03_28_597.html (8. veljače 2022).
- Rad.* 2022. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=51402> (28. srpanj 2022).
- Ricijaš, Maglica i Dodig Hundrić. 2019. *Regulativa igara na sreću u Hrvatskoj kao socijalni rizik.* *Ljetopis socijalnog rada* 26, br. 3 (2019): 335-361. doi:10.3935/ljsr.v26i3.297.
- Tomić, Zoran. 2016. *Odnosi s javnošću: Teorija i praksa.* Zagreb – Sarajevo: Synopsis.
- Torre, Robert, Zoran Zoričić i Boris Škifić. 2010. *Pojavnost i zakonodavna regulacija kockanja.* *Medica Jadertina* 40, (1-2): 27-31. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/57609> (9. veljače 2022).
- Uredba o kriterijima za utvrđivanje korisnika i načinu raspodjele dijela prihoda od igara na sreću za 2021. godinu.* NN 148/2020. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2020_12_148_2891.html (8. veljače 2022).
- Velleur, Marc i Matysiak Jea-Claude. 2008. *Patologije ekscesa: doga, alkohol, igre, seks...* Zagreb: Oko tri ujutro.
- Vreg, Franc. 1975. *Društveno komuniciranje.* Zagreb: CIP.
- Zakon o elektroničkim komunikacijama.* NN 73/2008. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_73_2420.html (8. veljače 2022).
- Zakon o elektroničkim medijima.* NN 111/2021. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_10_111_1942.html (8. veljače 2022).
- Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji.* NN 28/1990. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/1990_06_28_533.html (8. veljače 2022).
- Zakon o igrama na sreću.* NN 87/2009. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_07_87_2128.html (8. veljače 2022).
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti potrošača.* NN 14/2019. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_02_14_279.html (8. veljače 2022).
- Zakon o medijima.* NN 59/2004. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2004_05_59_1324.html (8. veljače 2022).

Zakon o nedopuštenom oglašavanju. NN 43/2009. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_04_43_984.html (8. veljače 2022).

Zakon o određenim aspektima ugovora o isporuci digitalnog sadržaja i digitalnih usluga. NN 110/2021. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_10_110_1925.html (8. veljače 2022).

Bread and Games: the Relationship between Games, Luck, Dice and the State

Abstract

This review article analyzes the relationship between play and luck, gambling, the state and the law. The first part of the paper is about the games and the games of chance.; its impact on man and the transition into the field of addiction.

The second part is about gambling, high risk games, the state and state's law, legal acts and the interference of ethics and morality in the organization of games of chance and their advertising. The conclusion brings together all of the above and presents some questions that need to be answered.

Key words: *game, luck, games of chance, gambling, media, laws, state.*

This journal is open access and this work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.